

Türk Cilt Sanatında Mülevven Tekniği: Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nden Mülevven Cilt Örnekleri

HATİCE GÜL YANAR*
HACER KARA**

Öz

Bu araştırmanın konusu Türk cilt sanatında önemli bir teknik olan mülevven tekniği ve Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nden seçilen mülevven cilt örnekleridir. Yazma eserlerin korunmasında oldukça önemli bir yere sahip olan ciltler form, teknik ve süsleme bakımından dönemsel farklılıklar içermektedir. Yusuf Ağa Kütüphanesi bu farklılıkların görüldüğü zengin bir yazma eser koleksiyonunu bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışma ile mülevven tekniğinin tarihsel seyrini belirleyerek yaklaşık olarak kullanıldığı yüzyılları saptamak, tekniğin uygulandığı şemse, salbek, köşebent ve bordür gibi kısımların formları ve yüzeylerindeki bezeme kompozisyonu ile tekniğin ilişkisini ortaya koymak ve tekniğin farklı versiyonlarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kütüphaneden seçilen on dört adet eser konumuz kapsamında incelenmiş ve tanıtılmıştır. Değerlendirme ve kıyaslama bölümünde malzeme, teknik, renk ve süslemeleri bakımından ele alınan ciltler farklı kütüphanelerdeki benzer örneklerle karşılaştırılmıştır. Yine bu bölümde mülevven tekniğinin farklı tekniklerle birlikte kullanımından doğan tipolojik çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda Selçuklu döneminde karşılaşmadığımız bu tekniğin XV. yüzyıldan itibaren ciltlerde görülmeye başlandığı, XVI-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı ciltlerinde yaygın bir kullanım alanı bulduğu tespitine yer verilmiştir. Mülevven tekniği üzerine yapılmış yeterince yayın bulunmadığından bu çalışmanın literatürdeki boşluğa katkı sağlaması hedeflenmektedir.

* Doktora öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslam Sanatları / PhD Student, Necmettin Erbakan University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Islamic Arts. Konya, Türkiye. ORCID: 0009-0003-9664-9815
e-posta: 23811001006@ogr.erbakan.edu.tr

** Doç.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü / Associate Professor, Necmettin Erbakan University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Art History. Konya, Türkiye. ORCID: 0000-0002-0039-7947
e-posta: hacerkara@erbakan.edu.tr

DOI: 10.26570/isad.1451072 • Gelis/Received 11.03.2024 • Kabul/Accepted 10.05.2024

Atıf/Citation Yanar, Hatice Gül - Kara, Hacer, "Türk Cilt Sanatında Mülevven Tekniği: Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nden Mülevven Cilt Örnekleri", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 52 (2024): 85-111.

85

İslam
Araştırmaları
Dergisi
52 (2024)
85-111

Anahtar Kelimeler: Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, cilt sanatı, mülevven tekniği, süsleme, Osmanlı dönemi.

Abstract

This research centres around the *mülevven* technique, which is an important technique in the history of Turkish bookbinding, with samples of *mülevven* bindings being selected from the Konya Yusuf Ağa Manuscript Library. Bookbinding is extremely important in the protection of manuscripts and contains periodical differences in terms of form, technique, and ornamentation. The Yusuf Ağa Library contains a rich collection of manuscripts in which these differences can be observed. The present study aims to trace the historical course of the *mülevven* technique, to determine the centuries in which it was used, to reveal the relationship between the technique and the forms of the parts (such as the sunburst, *salbek*, brackets, and borders on which the technique is applied and the decoration composition on their surfaces), and to determine the different versions of the technique. For this purpose, 14 works selected from the library were analysed and introduced within the scope of our research. In the evaluation and comparison section, the volumes discussed in terms of material, technique, colour, and ornamentation are compared with similar examples in different libraries. We have emphasised the typological diversity which arises from the use of the *mülevven* technique in harmony with other techniques. Ultimately, the study concludes that this technique, which could not be found in works from the Seljuk period, came into prominence in the 15th century and found widespread acceptance in the Ottoman Empire between the 16th and 19th centuries. Since research on the *mülevven* technique is currently lacking, this study aims to contribute to the gap in the literature.

Keywords: Konya Yusuf Ağa Manuscript Library, Bookbinding Art, *Mülevven* Technique, Ornamentation, Ottoman Period.

Giriş

“Türk Cilt Sanatında Mülevven Tekniği: Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinden Mülevven Cilt Örnekleri” adlı bu araştırmada, Türk cilt sanatında sıkça kullanılan ancak özellikleri az bilinen bir teknik ve bu tekniğin bazı örnekleri ele alınmaktadır. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, Mihrişah Sultan’ın kethüdası Yusuf Ağa tarafından 1210 (1795-1796) yılında yaptırılmıştır.¹ Kare kübik bir gövdenin kubbeye örtülmesinden oluşan bu zarif bina, Sultan Selim Camii’ne bitişik vaziyette taştan yapılmıştır. Kitap sanatları bakımından oldukça zengin örneklerle karşılaştığımız bu kütüphanenin koleksiyonunda farklı dönemlerin ciltlerini bulmak mümkündür. Malzeme, renk, teknik ve süslemeleri açısından da bir çeşitlilik söz konusudur.

1 Eroğlu, XVII.-XIX. Yüzyıllarda İç, Batı ve Güneybatı Anadolu’da Kütüphane Mimarisi, s. 52; Karpuz, Türk Kültür Varlıkları Envanteri, s. 75; Erünsal, “Yusuf Ağa Kütüphanesi”, s. 7.

Bu çalışmanın amacı, Türk cilt sanatında kullanılan mülevven tekniğinin özelliklerini, Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki bazı örneklerden yola çıkarak malzeme, renk, teknik ve süslemeleri bakımından ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktır. Ayrıca mülevven tekniğinin ciltte uygulandığı kısımlar, tekniğin farklı çeşitleri ve bu teknikle üretilen ciltlerde hangi kompozisyonların uygulandığı gibi hususlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Buradan elde edilen veriler doğrultusunda mülevven tekniğinin yaklaşık olarak hangi yüzyıllar arasında cilt sanatına uygulandığını saptamak hedeflenmiştir.

Çalışmamızda ilk olarak Konya'daki önemli bir yazma eser kütüphanesi olan Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki 12.181 adet kitap yerinde incelenmiş, bu kitapların 9019 adetinin matbu, 3162 adetinin yazma eser olduğu tespit edilmiştir. Bu yazmaların içinde yaklaşık olarak kırk sekiz eserin cildinin mülevven tekniğinin değişik versiyonlarıyla bezendiği görülmüştür. Ancak çalışmanın hacmi bakımından bu eserler, mülevven tekniğinin uygulandığı kısımlar, tekniğin farklı örnekleri ve renk farklılıklarını ortaya koyacak şekilde seçilmiştir. Bu kriterler doğrultusunda çalışmamız kapsamında on dört eserin cildi mülevven tekniği bakımından ayrıntılı biçimde tanıtılmıştır. Resmî izinler alınarak seçilen ciltlerin fotoğrafları kütüphaneden temin edilmiş, birkaçının fotoğrafı ise yerinde çekilmiştir. Metnin giriş bölümünde konunun amacı, sınırları ve yöntem kısaca anlatıldıktan sonra mülevven tekniğinin tanımı ve bugüne kadar ortaya çıkan bilgiler ışığında tarihsel süreçteki gelişimi ele alınmaya çalışılmıştır. Ciltlerin tanıtımında kronolojik bir sıra takip edilmiş, her bir cildin üzerinde nerelerde ve hangi çeşit mülevven tekniği uygulandığı anlatılmıştır. Değerlendirme ve kıyaslama bölümünde araştırmada yer alan ciltler kendi içinde teknik, renk, süsleme gibi konular üzerinden değerlendirilirken, başka kütüphanelerde ve müzelerde yer alan benzerleriyle karşılaştırılmıştır. Sonuç kısmında ise mülevven tekniğinin kullanımının yüzyıllara göre dağılımı ele alınarak Osmanlı döneminde kullanılan bir teknik olduğu vurgulanmıştır.

Türk cilt sanatında teknik, tasarım ve süsleme konuları zaman zaman araştırılsa da bu konulardaki çalışmalar henüz yeterli düzeye ulaşmamıştır. Son yıllarda araştırmalarda bir artış gözlenirse de ele aldığımız mülevven tekniği üzerine yapılan çalışmalar oldukça yetersizdir. Bu teknik hususunda en kapsamlı bilgiler yakın tarihlerde Ashıhan Arslan tarafından hazırlanan bir tez çalışmasında yer almaktadır.² Mülevven tekniği pek çok çalışmada alttan ayırma ve üstten ayırma teknikleriyle şemse üzerindeki uygulamaları öne çıkarılarak kısaca bahsedilmiştir.³ Hacer Kara⁴ ve

² Arslan, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi*.

³ Binark, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, s. 11; Arıtan, "Ciltçilik", s. 552.

⁴ Kara, *Konya Mevlâna Müzesi*, s. 444-46.

Aslıhan Arslan⁵ araştırmalarında inceledikleri ciltler üzerindeki mülevven tekniğinin çeşitlerinden bahsetmişlerdir. Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde bulunan yazma eserlere ilişkin bazı çalışmalar yapılmakla birlikte, bizim araştırmamızda seçtiğimiz konu üzerine herhangi bir yayın bulunmadığı görülmüştür.⁶ Bu eksikliğe bir nebze olsun katkıda bulunmak adına yaptığımız oldukça önemli olan bu çalışma, kütüphanelerin ve müzelerin koleksiyonlarındaki mülevven ciltlerin tanınması, bu tekniğin kullanıldığı tarih aralığının ve farklı çeşitlerinin ortaya koyulması bakımından literatüre katkı sağlayacaktır.

1. Mülevven Tekniğı

Sözlüklerde *mülevven* “renkli boyalı, renklerle süslenmiş şekiller, yüzeyler”,⁷ “renkli, renk renk, türlü türlü, boyalı, boyanmış”,⁸ Türk ciltlerindeki şemsenin kapağı uygulanan renkten farklı bir renkte olması⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Cilt sanatında mülevven “renkli derilerin yan yana yapıştırılması”¹⁰ ile elde edilir. Bu teknikte yapılan ciltlerde şemse, salbek, köşebent ve bordürler kapaklarda kullanılan derinin renginden başka bir renkte deriyle süslenmektedir.¹¹ Teknik hem dış hem iç kapaklarda karşımıza çıkmaktadır. Yayınlarda daha çok mülevven tekniğinin alttan ve üstten ayırma şeklinde iki farklı biçimde uygulandığından bahsedilmektedir.¹² Cildin üzerine kalıpla basılan motiflerin zeminleri altınla boyanırsa alttan ayırma, üst kısımları boyanırsa üstten ayırma olarak ifade edilmektedir.¹³ Fakat araştırmalardaki örnekler dikkatle incelendiğinde soğuk mülevven, alttan ayırma, üstten ayırma, katı, mülemma, yazma ve yekşah teknikleri ile birlikte kullanıldığı gözlenmektedir.

Mücellitler farklı dönemlerde mülevven tekniğinde çok güzel eserler üretmişlerdir. Gelibolulu Mustafa Âli'nin eseri *Menâkıb-ı Hünerverân*'da, Kanûni Sultan Süleyman döneminde Mehmed Çelebi'nin müzehhipbaşı olduğu ve bu mücellidin son derece ince işçilikli eserler verdiği anlatılmaktadır.

5 Arslan, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi*, s. 155-57.

6 Alparslan, “Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi”; Küçüktepe, “Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi”; Yalçınkaya, “Yusuf Ağa Kütüphanesi”. Araştırmamızda yer alan 4809, 676, 195, 260, 36 ve 599 demirbaş numaralarına kayıtlı ciltler Tuğba Yalçınkaya'nın tez çalışmasında da incelenmiştir. Ancak araştırma konularımız birbirinden tamamen farklılık arz etmektedir.

7 Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri*, s. 142.

8 Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 860.

9 Sözen-Tanyeli, *Sanat Kavramı*, s. 218.

10 Arseven, “Cild”, s. 346.

11 Binark, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, s. 11; Arıtan, “Ciltçilik”, s. 552.

12 Binark, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, s. 11; Arıtan, “Ciltçilik”, s. 552.

13 Binark, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, s. 11; Arıtan, “Ciltçilik”, s. 552.

Kendisi gibi mücellit olan oğlu Süleyman, kardeşleri Mustafa ve Hüseyin Çelebiler ise mülevven ve mülemma tekniğinde yaptıkları ciltlerin güzelliği ile tanınmışlardır.¹⁴

Araştırmamızın dışındaki çalışmalarda mülevven tekniği ile yapılmış karışılabiliriz en erken örnek Köprülü Kütüphanesi'nde 359 demirbaş numarasına kayıtlı, 11 Mayıs 1456 tarihli yazma eserin cildir.¹⁵ Eserin dış kapaklarında mülevven ve alttan ayırma, iç kapaklarında ise mülevven ve katı' tekniği görülmektedir. Raşit Efendi Kütüphanesi'nde yer alan 475 numaralı, 1862 tarihli yazmanın mülevven ve alttan ayırma tekniğindeki cildi¹⁶ ise mülevven tekniğinin geç tarihlerde yapılmış örneklerindedir. İncelediğimiz koleksiyonda mülevven tekniğinin uygulandığı en erken cilt örneği 1566-1567 yılına tarihlenen 4809 demirbaş numaralı *Tafsîlü ik-di'l-ferâid bi-tekmîli Kaydi's-şerâid*, en geç tarihli örnek ise 1761-1762 yılına tarihlenen 599 demirbaş numaralı *ez-Zeria ilâ mekârimi's-şeria* adlı eserlerin ciltleridir.

2. Mülevven Tekniğindeki Ciltlerin Tanıtımı

Kütüphanenin 4809 demirbaş numarasına kayıtlı *Tafsîlü ik-di'l-ferâid bi-tekmîli Kaydi's-şerâid* adlı yazma eser 210x150 mm. ölçülerindedir. Yazma eserin dış kapakları aynı biçimde tasarlanmış, şemseleri mülevven tekniğinde süslenmiştir. Siyah deri ile kaplanan kapaklar ve miklepte mülevven kısımlar bordo renkli deri ile yapılmış ve soğuk mülevven olarak bırakılmıştır. Kapaklar ve miklep üç sıra soğuk cetvelle sınırlandırılmış olup, köşebentler üçgen şeklinde yapılmıştır. Gömme tekniğinin uygulandığı kenarları dilimli oval şemseler saz üslubunda bezlenmiştir. Sırt bölümü süslemesizdir. Sertap kahverengi deriyle onarılmış olup, izlerden anlaşıldığına göre kenarları soğuk cetvelle çevrelenerek üç adet kartuşa bölünmüştür. Kartuşların içine dörder soğuk nokta yerleştirilmiştir. Etrafı soğuk cetvellerle çevrili miklebin üçgen biçimli ucunda daireye yakın damla formulu, kenarları dilimlenmiş, hatâyî motifiyle süslenen bir şemse mevcuttur. Kapakların içi ebrulu kâğıtla kaplanmıştır. Ketebe kaydına göre eser, Ramazan 895 (Temmuz-Ağustos 1490) tarihinde yazılmış, Cemâziyelâhir 974 (Aralık-Ocak 1566-1567) tarihinde Şam Takva Medresesi'nden Ali b. İlmü'l-Makdi tarafından istinsah edilmiştir. Eserin bezemeleri yazım tarihiyle uyum gösterdiğinden, cildi XVI. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Fotoğraf 1).

14 Cunbur, "Türklerde Cild Sanatı", s. 680.

15 Coşar, *İstanbul Köprülü Kütüphanesi*, s. 27.

16 Özbek, *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi*, s. 244.

Fotoğraf 1: 4809 Demirbaş numaralı *Tafsilü ikdi'l-ferâid bi-tekmîli Kaydi's-şerâid* (Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

5469 demirbaş numaralı *Avârifü'l-maârif* adlı eser 275x180 mm. ölçülerinde olup kapakları aynı şekilde tasarlanmıştır. Kapaklardaki şemseler ve salbekler mülevven ve alttan ayırma tekniğindedir. Cilt siyah deri ile mülevven kısımlar ise bordo deriyle kaplanmıştır. Şemse, salbek ve köşebentlerin tamamı gömme tekniğinde yapılmış ve kapakların etrafı sarmal zencerekli altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Köşebentlerde alttan ayırma tekniği tercih edilmiş, yüzeyleri ise saz üslubunda bezenmiştir. Şemseler dilimli ve oval biçimli olup, üzerinde bulunan saz üslubundaki kompozisyon dikey şekilde yerleştirilmiştir. Şemselerin uçlarında hatâyî motiflerle süslenen, beş dilimli palmet şeklinde salbekler mevcuttur. Sırt bölümü bezemesiz olan cildin iç kısımlarında da süsleme bulunmayıp, bordo renkli deri ile kaplanmıştır. Ketebe kaydına göre eser, Ramazan sonu 1000 (Haziran-Temmuz 1592) tarihinde yazılmıştır. Şemse, köşebent ve salbeklerin formu ve bu kısımların üzerindeki bezeme kompozisyonu değerlendirildiğinde, cildi XVI. yüzyıla eserin yazıldığı döneme atfetmek mümkündür (Fotoğraf 2).

Kütüphanede 5554 demirbaş numarasında yer alan *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl* isimli bir diğer eser 440x315 mm. ölçülerindedir. Kitabın dış kapakları ile miklebi aynı biçimde bezenmiştir. Kapaklardaki şemseler, salbekler, köşebentlerle miklebin şemsesi ve köşebentleri gömme, mülevven ve alttan ayırma tekniğindedir. Kapaklarda kahverengi deri, mülevven kısımlarda siyah renkli deri kullanılmıştır. Dıştan sarmal zencerekli altın cetvellerle çevrelenen kapakların köşelerinde saz yaprakları ve hatâyîlerle süslenen dilimli, iç ve dış bükey biçimli köşebentlere yer verilmiştir. Kapakların ortasındaki dilimli ve oval

Fotoğraf 2: 5469 Demirbaş numaralı *Avârifü'l-maârif*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

formdaki şemselerin de saz üslubunda bezendiği gözlenmektedir. Şemselerin uçlarında, irice birer hatâyî motifiyle süslenen beş dilimli palmet şeklinde salbekler görülmektedir. Etrafı altın cetvellerle çevrilen sertap yüzeyi üç kartuşa bölünmüş, kartuş yüzeyleri süslemesiz olarak bırakılmıştır. Miklep köşebentleri kapaktakilerle aynı biçimde olup, miklebin üçgen ucuna dik biçimde küçük bir dilimli oval şemse yerleştirilmiştir. Buradaki bezemeler teknik ve kompozisyon bakımından kapaktakilerle aynıdır. Kapakların iç kısımları kahverengi deriyle kaplanmış ve ortasına soğuk şemse tekniğinde dilimli ve oval biçimli birer şemse yerleştirilmiştir. Şemse yüzeyleri saz üslubunda bezenmiştir. Uçlarında içlerinde birer hatâyî motifi bulunan salbekler mevcuttur. Yusuf Ağa tarafından kütüphaneye vakfedilen eser ketebe kaydına göre 528 (1133-1134) tarihli olup Selçuklu dönemine aittir. Ancak kapaklarda görülen teknik, tasarım ve kompozisyon özellikleri cildin XVI. yüzyıl civarında kitaba takıldığını göstermektedir (Fotoğraf 3).

4709 demirbaş numarasına kayıtlı *Şerhu'l-Makâsîd* adlı eser 215x130 mm. ölçülerindedir. Kitabın dış kısımları kahverengi deriyle, mülevven tekniğinin uygulandığı şemseler, salbekler ve köşebentler ise siyah deriyle kaplanmıştır. Bu kısımlarda aynı zamanda katı' tekniği görülmektedir. Siyah derideki bezemeler oyularak mavi kâğıt üzerine yapıştırılmıştır. Kapakların etrafı sarmal zencerekli cetvel kuşağıyla çevrelenmiştir. Merkeze oval biçimli, kenarları dilimli birer şemse yerleştirilmiş, şemselerin kompozisyonu

Fotoğraf 3: 5554 Demirbaş numaralı el-Keşşâf an hakâiki
gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

$\frac{1}{4}$ simetrik olarak düzenlenmiştir. Ortada palmet şeklindeki dört kartuş altına boyanmış, zeminde ise siyah deri ince bir işçilikle rûmî, palmet ve lotustan oluşan bir kompozisyonla tezyin edilmiştir. Şemselerin dilim araları altın tıgıdır. Uçlarına yerleştirilen palmet şeklindeki salbekler, rûmî ve palmetlerle süslenmiştir. Köşebentler şemsenin $\frac{1}{4}$ büyüklüğünde düzenlenmiş, uç kısımlarına yarım salbekler yerleştirilmiştir. Cildin sırt bölümü süslemesiz olup, sertap kısmında da yalnızca kenarlarına cetveller çekilmiştir. Miklepte kapaklardaki süslemenin $\frac{1}{2}$ si görülmektedir. Eserin ke-tebesi bulunmadığından tarihi bilinmemektedir. Ciltteki şemselerin formları, süsleme kompozisyonu ve tekniği göz önüne alındığında Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki XVI. yüzyıla tarihlenen 64 numaralı eserin cildi¹⁷ ve Süleymaniye Kütüphanesi Fatih bölümündeki 3815 numaralı eserin cildine¹⁸ benzemektedir. Bu sebeple cilt XVI. yüzyıla tarihlendirilebilir (Fotoğraf 4).

Kütüphanenin 676 demirbaş numarasına kayıtlı *Şerhu Şemâli's-şerîf* adlı eser 210x155 mm. ölçülerindedir. Yazma eserin alt ve üst dış kapakları aynı tasarıma sahiptir. Kapaklardaki şemseler ve salbeklerle miklep şemsesi mülevven tekniğinde süslenmiş, bu kısımlara aynı zamanda gömme tekniği uygulanmıştır. Siyah deri ile kaplanan cildin mülevven kısımları

17 Kara, *Konya Mevlânâ Müzesi*, s. 216.

18 Oral, *Süleymaniye Kütüphanesi*, s. 71.

Fotoğraf 4: 4709 Demirbaş Numaralı *Şerhu'l-Makāsıd*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

kahverengi deriyle yapılmış, kapakların etrafı sarmal zencereklî altın cetvellerle çerçeveslenmiştir. Köşebent uygulamasına rastlanmayan kapakların ortasında oval formlu dilimli şemseler görülmektedir. Şemselerde ortada irice birer kenger yaprağı motifi görülürken, bu motifi çevreleyen ince kıvrım dalların taşıdığı saz yapraklar ve hatâyî grubu çiçekler kompozisyonu tamamlamaktadır. Şemselerin çevresinde altın tığlar bulunmaktadır. İç kısımları hatâyî motifiyle tezyin edilen palmet biçimindeki salbekler nokta şeklinde orta bağlarla şemseye bağlanmıştır. Cildin sırt kısmı kırmızı tamir derisinin altında kalmıştır. Sertap, dikdörtgen biçimli iki kartuşa bölünmüş, ortalarına ise beşer adet altın nokta yerleştirilmiştir. Miklebin kenarları sarmal zencereklî altın cetvelle çevrilerek üçgen biçimli uç kısmına dik gelecek şekilde yuvarlağa yakın oval ve dilimli bir şemse yerleştirilmiştir. Şemsenin yüzeyi hatâyî motifi ile bezenirken, kenarlarında altın tığlar görülmektedir. Kapakların iç kısımları ebrulu kâğıtla kaplanmıştır. Eser 851 (1447-1448) yılında yazılmıştır. Cilt, şemselerinde kenger yaprağı motifi kullanımı ile Köprülü Kütüphanesi Fâzıl Ahmed Paşa koleksiyonunda yer alan 69 numaralı 1565-1566 tarihli cilt¹⁹ ve Râşit Efendi Kütüphanesi'nde bulunan 1597 tarihli 442 numaralı ciltle²⁰ benzerlik göstermektedir. Bu benzerlikten yola çıkılarak cildi XVI. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Fotoğraf 5).

19 Coşar, *İstanbul Köprülü Kütüphanesi*, s. 64.

20 Özbek, *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi*, s. 99.

Fotoğraf 5: 676 Demirbaş numaralı *Şerhu Şemâli's-şerif*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

4903 demirbaş numarasına kayıtlı *Ravzatü'l-ahyâr* adlı eserin müstensihisi Mehmed b. Sinan'dır. Eser 245x140 mm. boyutlarındadır. Kitabın dış kapaklarıyla miklebi aynı tasarımdadır. Bu kısımlarda şemseler, salbekler, köşebentler ve bordürler mülevven ve alttan ayırma tekniğinde bezenmiştir. Cilt siyah deriyle, mülevven kısımları bordo renkli deriyle yapılmıştır. Sarmal zencerekli cetvellerle sınırlanan bordürler köşelerde düğümlü, kenarlarda ise dolantı bulut motifleriyle süslenmiş, bulutların arasına kıvrım dalların taşıdığı hatâyîler yerleştirilmiştir. İç ve dış bükey kıvrımlı köşebentler ikişer adet serbest dolantı bulut motifi ve bulutlar arasına yerleştirilen hatâyî grubu motiflerle tezyin edilmiştir. Dilimli ve oval formlu şemseler ortada birbirine düğümlenen bulut motifleri ile kıvrım dalların taşıdığı hatâyîlerin bulunduğu $\frac{1}{4}$ simetrik bir kompozisyonla tezyin edilmiştir. Şemselerin ucunda, içlerinde irice bir hatâyînin bulunduğu beş dilimli palmet şeklinde salbekler bulunmaktadır. Şemseler, salbekler ve köşebentlerin etrafı altınla tığlanmıştır. Sertap onarım derisinin altındaki izlerden anlaşıldığına göre, dikdörtgen formlu üç kartuşa bölünmüş, içlerine birer düğüm motifi yerleştirilmiştir. Miklep, kapaktaki bezemenin $\frac{1}{2}$ si şeklinde olup dilimli oval şemsesi miklep ucuna dikey yönde yerleştirilmiştir (Fotoğraf 6).

Cildin iç kapakları bordo renkli deriyle kaplanarak kenarları zencerekli altın cetvelle çevrelenmiş, köşebentler üçgen şekilde yapılmıştır. Ön iç kapakta salbekli, arka iç kapakta salbeksiz olarak düzenlenen dilimli oval şemseler soğuk kalıp baskı tekniğinde uygulanmıştır. Şemseler siyah renkli deri kullanılarak ve motiflerin alt kısmı altınla boyanarak mülevven ve alttan ayırma tekniğinde süslenmiştir. Ortada iri birer kenger yaprağı motifi, kenarlarında ise onu çevreleyen kıvrım dallar üzerindeki saz yaprakları ve

Fotoğraf 6: 4903 Demirbaş numaralı *Ravzatü'l-ahyâr*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

Fotoğraf 7: 4903 Demirbaş numaralı *Ravzatü'l-ahyâr*
(Fotoğraf: Hatice Gül Yanar)

hatâyiler dikkat çeker. Etrafı tek sıra tahrirlenerek dilimlerin arasına tığlar çekilmiştir. Miklebin ucundaki şemse daireye yakın oval biçimli olup iç kapaklardaki şemse ile benzer kompozisyondadır. Kütüphaneye Yusuf Ağa tarafından vakfedilen eser ketebe kaydına göre, Rebûlâhir ayının son 10'unun sonu 1014 (Eylül 1605) tarihlidir. Cildin iç kapak süslemesi çalışmamızda yer alan 676 demirbaş numaralı *Şerhu Şemâli's-şerîf* adlı eserin dış kapaklarındaki kompozisyonla benzemektedir. İncelenen eserin ketebe kaydı ve bezeme kompozisyonu değerlendirildiğinde cildi XVII. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Fotoğraf 7).

4778 demirbaş numaralı *Sadrü's-şeria* adlı eserin müstensihî Yusuf b. Muhammed'dir. 200x120 mm. ölçülerindeki kitabın dış kapakları aynı şekilde

Fotoğraf 8: 4778 Demirbaş numaralı *Sadrü’ş-şeria*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi’nden)

süslenmiştir. Kapaklardaki şemseler, salbekler ile miklep şemsesi mülevven ve alttan ayırma tekniğindedir. Kırmızı deri ile yapılan cildin mülevven kısımları siyah deriyle kaplanmıştır. Kapakların kenarları sarmal zence-rekli altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Gömme tekniğinde yapılan dilimli oval şemseler saz üslubunda süslenmiştir. Şemselerin kenarlarına altın tığlar çekilerek aralarına noktalar konulmuştur. Şemselerin uçlarında içlerinde birer hatâyî motifi bulunan beş dilimli palmet şeklinde salbekler bulunmaktadır. Sırt bölümü süslemesiz olup, sertap iki sıra altın cetvelle çevrelenmiş, bu kısmın içi altın noktalarla süslenmiştir. Miklebin ucundaki dilimli oval şemse de aynı teknik ve kompozisyonla tezyin edilmiştir. Cildin iç kısımları düz kâğıtla kaplanmış ve bezemesiz olarak bırakılmıştır. Eser ketebe kaydına göre Ramazan 1055 (Ekim-Kasım 1645) tarihinde yazılmıştır. Şemse, salbek ve sertapta kullanılan altın noktalar cildin yazıldığı döneme ait olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 8).

Kütüphanede 195 demirbaş numarasına kayıtlı *Ta’likât alâ Tefsîri’l-Kâdi Beyzâvî* adlı eser 220x150 mm. ölçülerindedir. Kitabın alt ve üst dış kapakları aynı tasarıma sahip olup kahverengi deri ile kaplanmıştır. Mülevven tekniği her iki kapağın ortasındaki şemselerde görülmektedir. Turuncu renkli deriyle kaplanan mülevven şemselerin yüzeyi tamamen altınla boyanarak aynı zamanda mülemma tekniği de uygulanmıştır. Ancak altınlar dökülünce derinin rengi ortaya çıkmıştır. Şemseler dilimli ve oval biçimde gömme olarak yapılmış, yüzeyleri saz üslubunda tezyin edilmiştir. Köşebentler üçgen şeklindedir. Kapak içlerinde bezeme bulunmayıp düz kâğıtla

Fotoğraf 9: 195 Demirbaş numaralı *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Kâdi Beyzâvi* (Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

kaplanmıştır. Eser ketebe kaydına göre Recep 1063 (Mayıs-Haziran 1653) tarihinde yazılmıştır. Cilt, bezeme kompozisyonuna bakılarak eserin yazıldığı XVII. yüzyıla tarihlendirilebilir (Fotoğraf 9).

Kütüphanenin 4774 demirbaş numarasına kayıtlı *el-Hidâye fî şerhi'l-Bidâye* isimli eser 210x125 mm. ölçülerinde olup Ahmed b. Abdurrahman b. Mustafa el-Kazdâi el-Azî tarafından istinsah edilmiştir. Aynı şekilde tasarlanan kapaklarda şemseler, salbekler ve miklep şemsesi mülevven ve alttan ayırma tekniğinde süslenmiştir. Siyah deriyle kaplanan cildin mülevven kısımları bordo deriyle yapılmıştır. Kapaklar altın zencerekli cetvellerle sınırlandırılmış, köşebent uygulamasına yer verilmemiştir. Gömme tekniğinde yapılan dikdörtgen formlu şemselerin kenarları dilimli ve ortası bombelidir. Şemseler hatâyî ve saz yaprakları ile salbekler hatâyî motifleriyle süslenmiştir. Miklebin üçgen ucuna dik şekilde yerleştirilen şemse beş dilimli palmet şeklinde yapılmıştır. Bordo renk deri ile kaplanan kapak içlerinde bezeme bulunmamaktadır. Yusuf Ağa tarafından kütüphaneye vakfedilen yazma eser, ketebe kaydına göre Zilhicce 1078 (Mayıs-Haziran 1668) tarihinde yazılmıştır. Cilt şemsenin formu ve bezemesi bakımından Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki 320 numaralı ve 1660 tarihli eserin kapaklarıyla²¹ benzerlik göstermektedir. Eserin yazım tarihi ve benzer örnekten yola çıkılarak cilt XVII. yüzyıla atfedilebilir (Fotoğraf 10).

21 Özbek, *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi*, s. 130.

Fotoğraf 10: 4774 Demirbaş numaralı *el-Hidâye fî şerhi'l-Bidâye*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

260 demirbaş numaralı *Nefhatü'l-üns fî şerhi Ravzati'l-kuds* adlı eser 195x120 mm. ölçülerinde olup, Abdülganî İbnü'l-Hâc Ali tarafından istinsah edilmiştir. Kitabın kapaklarındaki ve miklebindeki şemseler mülevven ve alttan ayırma tekniğinde süslenmiştir. Cilt kahverengi deriyle kaplanarak mülevven kısımları siyah deriyle yapılmıştır. Kapaklar sarmal zencereklerle çevrelenmiş, köşebent uygulamasına yer verilmemiştir. Gömme tekniğinde yapılan şemseler, kenarları dilimli ve oval formda olup etrafı altın tığlıdır. Yüzeyinde ¼ simetrik biçimde yer alan kompozisyonda kurdeler şeklinde birbirine bağlanan bulut motifleri ve zeminde hatâyî grubu motifler görülür. Miklebin ucunda bulut motifiyle tezyin edilmiş dilimli ve oval formda şemse mevcuttur. Eser, ketebe kaydına göre 1084 (1673-1674) tarihlidir. Şemseler ve bezeme kompozisyonu bakımından incelendiğinde cilt, eserin yazıldığı tarihle uyumludur ve XVII. yüzyıla atfetmek mümkündür (Fotoğraf 11).

4726 demirbaş numaralı eserin adı *Hâşiye alâ Şerhi'l-akâidi'l-Adudiyye*'dir. 215x140 mm. ölçülerindeki kitabın dış kapakları ve miklebi aynı tasarımdadır. Her iki kapaktaki şemseler, salbekler ve miklep şemsesi mülevven ve alttan ayırma tekniğindedir. Cilt siyah deri ile kaplanmış, mülevven kısımları bordo deriden yapılmıştır. Kapaklar sarmal zencereklerle çevrelenmiş, köşelerde altın noktalara yer verilmiştir. Şemseler oval ve dilimli olarak ele alınmış, bezeme kompozisyonu yüzeye dikey şekilde uygulanmıştır. Ortada serbest dolantı bulut motifleri, boşluklarda hatâyî grubu çiçekler dikkat çeker. Şemselerin etrafına altın tığlar ve noktalar yerleştirilmiştir. Şemselerin ucunda içleri hatâyî motifleriyle süslenen beş dilimli palmet

Fotoğraf 11: 260 Demirbaş numaralı *Nefhatü'l-üns fi şerhi Ravzati'l-kuds*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

şeklinde salbekler mevcuttur. Miklep kapaklarda olduğu gibi zencereklî cetvelle çevrelenmiş ucuna dilimli ve oval biçimli şemse yerleştirilmiştir. Şemse kapaklardaki şemselerle aynı bezemeye sahiptir. Kapakların iç kısmı ebrulu kâğıtla kaplanmıştır. Ketebe kaydı bulunmayan eser şemselerdeki kompozisyon ve etrafında yer alan noktalardan yola çıkılarak XVII. yüzyıla atfedilebilir. Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki 938 numaralı 1688 tarihli eserin şemse ve salbeklerinin formu ve bezeme kompozisyonuyla²² benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 12).

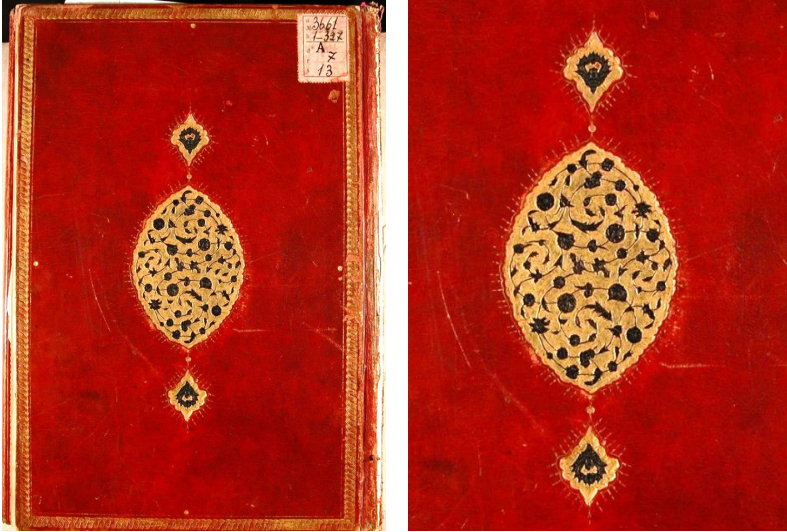
Kütüphanede 5192 demirbaş numarasına kaydedilen *Tefsîru Ali el-Kârî* isimli eserin müstensihî Hasan b. Hüseyin'dir. Eser 315x215 mm. ölçülerindedir. Her iki dış kapakta şemseler, salbekler ve miklep şemsesi mülevven ve alttan ayırma tekniğinde süslenmiştir. Kırmızı deri ile kaplanan cildin mülevven kısımları siyah deriyle yapılmıştır. Kapaklar altın cetvelli sarmal zencereklîlerle çevrelenmiş, köşebent uygulamasına yer verilmemiştir. Dilimli ve oval biçimli şemseler gömme olarak yapılmış, yüzeyleri saz üslubunda bezenmiştir. Ters simetrik olarak tasarlanan kompozisyon yatay düzlemde şemseyi âdeta ikiye bölmektedir. Şemse ucundaki palmet formu salbekler hatâyî motifleriyle süslenmiştir. Miklebin çevresi de zencereklî

22 Özbek, *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi*, s. 145.

Fotoğraf 12: 4726 Demirbaş numaralı *Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'l-Adudiyye*
(Fotoğraf: Hatice Gül Yanar)

cetvelli olup, üçgen ucuna saz üslubunda bezenmiş dilimli damla formunda küçük bir şemse yerleştirilmiştir. Kapak içleri ebrulu kâğıtla kaplanmıştır. Yusuf Ağa tarafından kütüphaneye vakfedilen eser, ketebe kaydına göre Zilhicce 1155 (Ocak-Şubat 1743) tarihlidir. Bezeme kompozisyonu dikkate alındığında eseri, yazıldığı döneme XVIII. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 13: 5192 Demirbaş numaralı *Tefsîru Ali el-Kârî*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

Fotoğraf 14: 36 demirbaş numaralı
Meşâriku'l-envâri'n-nebeviyye min sıhâhi'l-ahbâri'l-Mustafaviyye
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

36 demirbaş numaralı *Meşâriku'l-envâri'n-nebeviyye min sıhâhi'l-ahbâri'l-Mustafaviyye* adlı eser 175x105 mm. ölçülerindedir. Bordo renkli deriyle kaplanan eserin her iki kapağı ve miklebi aynı düzende yapılmıştır. Ciltte şemselerin zemini ve zencerekli cetvellerin içinde kalan boşluklar kırmızıya boyanarak mülevven tekniği uygulanmıştır. Aynı zamanda şemselerde yekşah tekniği görülmektedir. Kapak köşelerine birer altın nokta yerleştirilmiştir. Kapakların ortasındaki şemseler ortası bombeli, kenarları dilimli dikdörtgen şeklindedir. Şemse kompozisyonu, kıvrım dalların üzerindeki rûmî ve palmet motiflerinden oluşmaktadır. Dilim aralarına tığlar çekilen şemselerin uçlarında salbekler mevcuttur. Miklep kapakla uyumlu bir şekilde düzenlenmiş, üçgen biçimli uç kısmına dilimli oval bir şemse yerleştirilmiştir. Eser 1166 (1752-1753) yılında yazılmıştır. Kompozisyon ve teknik özellikleri bakımından cilt, eserin yazıldığı döneme, XVIII. yüzyıla atfedilebilir (Fotoğraf 14).

Kütüphaneye 599 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *ez-Zeria ilâ mekârimi's-şeria* isimli eser 210x130 mm. ölçülerindedir. Kırmızı deri ile kaplanan cildin her iki kapağı da aynı düzende yapılmış, şemselerin ve zencerekli cetvellerin zemini siyahla boyanmıştır. Şemseler ve miklep şemsesi, mülevven ve yekşah tekniğinde bezenmiştir. Kapaklar üç sıra zencerekli cetvelle çevrelenmiş, köşelere dört altın nokta ve tığlar yerleştirilmiştir. Şemselerin kenarları dilimli, ortası bombeli ve dikdörtgen formudur.

Fotoğraf 15: 599 Demirbaş numaralı *ez-Zeria ilâ mekârimi's-şeria*
(Fotoğraf: Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

Yüzeyinde yer alan süsleme kompozisyonu $\frac{1}{4}$ simetrik olarak düzenlenmiş olup, kıvrım dalların taşıdığı palmet ve rûmîlerden oluşmaktadır. Salbekler altın noktalarla oluşturulmuş ve kenarlarına tığlar çekilmiştir. Miklebin kenarları kapaklarla aynı olup şemsesi oval formudur. Eser 1175 (1761-1762) tarihlidir. Cildi, eserin yazıldığı XVIII. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Fotoğraf 15).

3. Değerlendirme ve Kıyaslama

3.1. Malzeme ve Renk

Çalışmamızda incelenen bütün ciltlerin dış kapakları deri ile kaplanmıştır. Ciltlerde siyah, kahverengi, kırmızı ve bordo olmak üzere dört farklı renkte deri görülmektedir. Siyah renk deri XVI. yüzyıla ait üç (Fotoğraf 5, 1, 2), XVII. yüzyıla ait üç (Fotoğraf 6, 10, 12), kahverengi deri XVI. yüzyıla ait iki (Fotoğraf 3, 4), XVII. yüzyıla ait iki (Fotoğraf 9, 11), kırmızı renkli deri XVII. yüzyıla ait bir (Fotoğraf 8), XVIII. yüzyıla ait iki (Fotoğraf 13, 15), bordo deri ise XVIII. yüzyıla ait bir (Fotoğraf 36) eserin cildinde görülmektedir. 4903 demirbaş numaralı eserin iç kapağı bordo deri ile kaplanarak mülevven tekniğinde süslenmiş (Fotoğraf 7), diğer eserlerin iç kısmında ise düz ve ebrulu kâğıt kullanılmıştır.

İncelenen örneklerde mülevven kısımlar bordo, siyah, kahverengi ve turuncu olmak üzere dört farklı renk deriyle kaplanmıştır. Dış kapaklarda mülevven kısımlarda bordo renk deri XVI. yüzyıla ait iki (Fotoğraf 1, 2), XVII. yüzyıla ait üç (Fotoğraf 6, 10, 12), kırmızı renk deri XVIII. yüzyıla ait bir (Fotoğraf 14), siyah renk deri XVI. yüzyıla tarihlenen iki (Fotoğraf 3, 4), XVII. yüzyıla tarihlenen bir (Fotoğraf 8) ve XVIII. yüzyıla tarihlenen iki (Fotoğraf 13, 15), kahverengi deri XVI. yüzyıla ait bir (Fotoğraf 5) örnekte yer almıştır. XVII. yüzyıla ait 195 demirbaş numaralı ciltte ise mülevven kısımlarda turuncu renk deriye yer verilmiştir. İç kapak bezemelerinde ise yalnızca XVII. yüzyıla tarihlenen 4903 demirbaş numaralı eserin şemsesinde siyah deriyle mülevven tekniği uygulanmıştır (Fotoğraf 7).

İncelenen örneklerden 4903 demirbaş numaralı ve 1605 tarihli eserin cildi siyah deri ile kaplanıp, şemse, salbek, köşebent ve bordürlerde mülevven tekniği bordo renkli deri ile sağlanmıştır. Eserin iç kapaklarında bu durumun tersi gerçekleştirilmiş, iç kapaklar bordo renkli deriyle kaplanarak şemse bezemelerinde siyah deri kullanılmıştır. Bu şekilde bir kullanım İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde 161 envanter numaralı 1576-1577 tarihli Kur'an-ı Kerim'in cildinde²³ ve Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde 1073 demirbaş numaralı, 1754 tarihli eserin cildinde²⁴ görülmektedir.

3.2. Teknik

Mülevven tekniği Türk cilt sanatında daha çok dış kapaklarda görülen bir teknik olup az da olsa iç kapaklarda da uygulama alanı bulmuştur. Ciltlerde şemseler, salbekler, köşebentler ve bordürlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu tekniğin başka tekniklerle birlikte de uyum içinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Mülevven tekniğinin çeşitleri bazı yayınlarda alttan ayırma ve üstten ayırma şeklinde belirtilmiştir.²⁵ Hacer Kara araştırmasında mülevven tekniğinin “sade mülevven, alttan ayırma, üstten ayırma ve mülemma”²⁶ olmak üzere dört çeşidinden bahsederken, Aslıhan Arslan “alttan ayırma, üstten ayırma, mülemma ve yazma tekniği”²⁷ ile birlikte kullanımından söz etmektedir. Bugüne kadar yapılan yayınlarda ve tezlerde ortaya çıkan örnekler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında mülevven tekniğinin yedi farklı şekilde uygulandığı söylenebilir. Bunlar “soğuk mülevven, alttan ayırma, üstten ayırma, katı, mülemma, yazma, yekşah” tekniği ile beraber uygulanan mülevven tekniği olarak sıralanabilir. Bu uygulamalardan

23 Demirkol, *İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi*, s. 49.

24 Akgül, *Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi*, s. 168.

25 Binark, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, s. 11; Arıtan, “Ciltçilik”, s. 552.

26 Kara, *Konya Mevlâna Müzesi*, s. 444.

27 Arslan, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi*, s. 155.

hangisinin ilk olarak yapıldığı henüz tam olarak bilinmemektedir. Bu araştırma kapsamında ele alınan örneklerde ise mülevven tekniğinin kullanımını beş farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar “soğuk mülevven, mülevven ve alttan ayırma, mülevven ve katı’, mülevven ve mülemma, mülevven ve yekşah” teknikleridir.

Mülevven tekniği bazı örneklerde soğuk mülevven şeklinde kullanılır. Bu tekniğin uygulandığı örneklerde şemse, salbek ve köşebentler farklı renkte bir deri ile kaplanarak motifler kalıpla basılmış ve bu kısımlar başka hiçbir işleme tâbi tutulmaksızın deri kendi renginde bırakılmıştır. Bu kapsamda çalışmamızda 1566-1567 yılına tarihlenen 4809 demirbaş numaralı ciltte şemse ve XVI. yüzyıla tarihlenen 676 demirbaş numaralı ciltte şemse ve salbekler üzerinde bu uygulamayı görmek mümkündür (Fotoğraf 1, 5). Her iki örnekte mülevven kısımlar bordo renkli deridir. Tire Necip Paşa Kütüphanesi’nde 458 demirbaş numaralı, 1494 tarihli eserin şemseleleri,²⁸ Amasya’da bulunan 05 Ba 1246 demirbaş numaralı, 1585 tarihli eserin şemseleleri ile 05 Ba 1138/6 demirbaş numaralı, 1586 tarihli eserin şemseleleri,²⁹ Mevlânâ Müzesi’nde XVI. yüzyıla ait 4703 numaralı cildin şemseleleri,³⁰ Bor Halil Nûri Bey İlçe Halk Kütüphanesi’nde XVI. yüzyıla tarihlenen 183 ve 236 demirbaş numaralı eserlerin cildi,³¹ Yusuf Ağa Kütüphanesi’nde XVII. yüzyıla tarihlenen 5551 ve 7122 numaraya kayıtlı ciltlerin şemse ve salbekleri³² konumuz kapsamında incelenen örneklerle teknik açıdan benzerlik göstermektedir.

İncelenen sekiz örnekte (5469, 5554, 4903, 4778, 4774, 260, 4726, 5192) mülevven tekniği alttan ayırma tekniği ile birlikte uygulanmıştır. XVI. yüzyıla ait 5554 demirbaş numaralı eserin şemse, salbek, köşebent ve miklep şemsesinde bu iki tekniği bir arada görmek mümkündür (Fotoğraf 3). Aynı kullanım Köprülü Kütüphanesi Fâzıl Ahmed Paşa koleksiyonunda bulunan 148 numaralı, 12 Temmuz 1581 tarihli eserin cildinde,³³ Ankara Etnografya Müzesi’nde bulunan 10112 envanter numaralı XVI. yüzyıla tarihlenen eserin cildinde³⁴ ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Turhan Valide Sultan Koleksiyonu’nda bulunan 32 numaralı eserin cildinde³⁵ görülmektedir. 5469 demirbaş numaralı eserin cildinin yalnız şemsesinde mülevven ve alttan ayırma tekniği kullanılırken,

28 Edis, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi*, s. 97.

29 Maraşlı, *Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, s. 142, 143.

30 Budak, *Konya Mevlana Müzesi*, s. 116.

31 Samat, *Bor Halil Nuri Bey İlçe Halk Kütüphanesi*, s. 36, 38.

32 Küçüktepe, “Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi”, s. 565-67.

33 Coşar, *İstanbul Köprülü Kütüphanesi*, s. 69.

34 Doğan, *Ankara Etnografya Müzesi*, s. 49-50.

35 Bayansar, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi*, s. 40-45.

köşebentlerinde alttan ayırma tekniği bulunmaktadır (Fotoğraf 2). XVII. yüzyıla ait 4903 demirbaş numaralı eserin bordürlerinde, köşebentlerinde, şemse ve salbeklerinde mülevven ve alttan ayırma tekniği görülür (Fotoğraf 6). Aynı yüzyılda yapılmış beş ciltte ise (Fotoğraf 8, 9, 10, 12, 11) yalnızca şemse ve salbeklerde bu tekniğe rastlanır. XVIII. yüzyıla ait 5192 demirbaş numaralı eserin şemse ve salbekleri ile miklep şemsesinde mülevven ve alttan ayırma tekniği göze çarpmaktadır (Fotoğraf 13).

Çalışmada 4709 demirbaş numaralı ve XVI. yüzyıla tarihli eserin cildinde mülevven ve katı' tekniği bir arada kullanılmıştır (Fotoğraf 4). Kahverengi deri ile kaplanan cildin şemseleri, salbekleri ve köşebentlerinde siyah renkli bir deri tercih edilmiştir. Bu kısımlarda deri aynı zamanda dantel gibi oyularak ve altına mavi renkli kâğıt yerleştirilerek katı' tekniğinde bezenmiştir. XV-XVI. yüzyılda yaygın şekilde karşılaştığımız mülevven ve katı' tekniğindeki ciltlerin müze ve kütüphanelerde birçok örneği mevcuttur. Köprülü Kütüphanesinde 359 demirbaş numaralı, 1456 tarihli eserin iç kapakları ile 942 demirbaş numaralı, 1485 tarihli eserin iç kapakları,³⁶ Mevlânâ Müzesi'nde XVI. yüzyıla ait 128 ve 120 envanter numaralı eserlerin iç kapakları,³⁷ Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya yazmaları bölümünde XV. yüzyıla tarihlenen 3053 ve 3860 demirbaş numaralı eserlerin iç kapakları,³⁸ Süleymaniye Kütüphanesi Fatih bölümünde XV ve XVI. yüzyıla tarihlenen 3827, 4043, 3680, 3815 numaralı eserlerin iç kapakları,³⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi'nde bulunan EH 138 numaralı 1558-1559 yılına tarihlenen eserin iç kapağı,⁴⁰ Ankara Etnografya Müzesi'nde yer alan 14734 envanter numaralı, 1573 tarihli eserin iç kapağı⁴¹ mülevven ve katı' teknikleriyle bezenmişlerdir.

Çalışmamızda XVII. yüzyıla tarihlenen 195 demirbaş numaralı eserin kapaklarındaki şemseler mülevven ve mülemma tekniğiyle bezenmiştir (Fotoğraf 9). Turuncu renkle kaplanan şemselerin yüzeyindeki altınlar döküldüğü için mülevvenlik tespit edilebilmiştir. Amasya'da 1557 tarihli, 05 Ba 1952/1 numaralı eserin şemse ve salbeklerinde, 1577 tarihli, 05 Ba 90/1 numaralı eserin şemse ve köşebentlerinde,⁴² Konya Mevlânâ Müzesi'nde XVI. yüzyıla tarihlenen 9 envanter numaralı eserin salbeklerinde ve kartuşlu bordüründe,⁴³ Hüdâyî Efendi koleksiyonunda yer

36 Coşar, *İstanbul Köprülü Kütüphanesi*, s. 27, 35.

37 Kara, *Konya Mevlâna Müzesi*, s. 88-102.

38 Dülger, *Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Yazmaları*, s. 67, 73.

39 Oral, *Süleymaniye Kütüphanesi*, s. 55, 64, 66, 71.

40 Şahin, *Topkapı Sarayı Müzesi*, s. 55-58.

41 Doğan, *Ankara Etnografya Müzesi*, s. 43-44.

42 Maraşlı, *Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesi*, s. 125, 139.

43 Kara, *Konya Mevlâna Müzesi*, s. 162.

alan 1830 demirbaş numaralı eserin şemselerinde⁴⁴ de aynı teknikler kullanılmıştır.

Araştırmamızda XVIII. yüzyıla tarihlenen 36 ve 599 demirbaş numaralı iki örnekte mülevven ve yekşah tekniği bir arada görülmektedir (Fotoğraf 14, 15). Mülevvenlik ilkinde kırmızı, ikincisinde siyah deri ile sağlanmış, üzerlerine boyama tekniği ile motifler oluşturulmuştur. Bu iki tekniğin bir arada kullanımı Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde 1642 tarihli 283 numaralı eserin cildinde,⁴⁵ Sakıp Sabancı Müzesi'nde XVIII. yüzyıla tarihlenen 100-0258 ve 103-0004 demirbaş numaralı eserlerin ciltlerinde,⁴⁶ Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde bulunan 1753 tarihli 45 demirbaş numaralı eserin cildinde,⁴⁷ Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa koleksiyonunda XVIII. yüzyıla tarihlenen 558 envanter numaralı eserin cildinde,⁴⁸ Mevlânâ Müzesi'nde XIX. yüzyıla ait 1169 numaralı eserin cildinde⁴⁹ görülmektedir.

3.3. Süsleme

Araştırmamıza konu olan ciltlerin tasarımında şemseler, salbekler, köşebentler, bordürler ve cetveller görülmektedir. On üç eserin dış kapaklarında, bir eserin hem dış hem iç kapaklarında bezeme unsurlarına yer verilmiştir. Şemse bütün ciltlerde yer alırken, diğer unsurlar bazı ciltlerde bulunmaktadır. Dış kapakların üzerindeki şemseler form olarak değerlendirildiğinde kenarları dilimli ve oval, kenarları dilimli ve dikdörtgen olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Mikleplerin şemseleri ise damla formu, palmet formu, kenarları dilimli ve daireye yakın oval formu ve kapak şemsenin yarısı şeklindedir. Salbekler genellikle palmet formu olup bir örnekte noktardan oluşmaktadır. Ciltlerin köşeleri iç ve dış bükey kavisli ve çeyrek şemse formu köşebentler ya da noktalarla süslenmiştir. Bahsi geçen kısımlarda bezeme kompozisyonu olarak daha çok bitkisel motifler ve bulut motifi tercih edilmiştir.

Araştırmamızda yer alan sekiz örnek saz üslubunda bezenmiştir. Ciltlerin büyük bir bölümünün XVI, XVII ve XVIII. yüzyıl boyunca bu üslupta süslendiği anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıla ait 4809, 5469 ve 5554 demirbaş numaralı üç eser (Fotoğraf 1, 2, 3), XVII. yüzyıla ait 195 ve 4778 demirbaş numaralı iki eser (Fotoğraf 8, 9) ve XVIII. yüzyıla ait 5192 demirbaş

44 Çelik, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi*, s. 109.

45 Yalçınkaya, *Yusuf Ağa Kütüphanesi*, s. 41.

46 Çıkmış, *Sakıp Sabancı Müzesi*, s. 46, 56.

47 Mucuk, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi*, s. 22.

48 Özsağlam, *Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Koleksiyonu*, s. 130.

49 Kara, *Konya Mevlâna Müzesi*, s. 421.

numaralı bir eser ince kıvrım dalların helezonlar şeklinde kıvrılarak taşıdığı saz yaprakları ve hatâyîlerle tezyin edilmiştir (Fotoğraf 13). 5469 demirbaş numaralı eserin cildinde uygulanan mülevven ve alttan ayırma tekniklerinin bir arada kullanıldığı saz üslubundaki süsleme kompozisyonunun bir benzeri Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki 60 envanter numaralı eserin cildinde de görülmektedir.⁵⁰ 4778 demirbaş numaralı cilt (Fotoğraf 8), bezeme kompozisyonu, şemse formu ve mülevven kısmının rengi bakımından Süleymaniye Kütüphanesi'nde XVII. yüzyıla tarihlenen 1302 numaralı eserin cildiyle⁵¹ benzerlik taşımaktadır. 676 demirbaş numaralı cildin dış kısmında ve 4903 demirbaş numaralı cildin iç kısmında bulunan şemseler ise irice yapılmış kenger yaprağı motifi etrafında ince kıvrım dalların taşıdığı saz yapraklar ve hatâyî grubu çiçeklerle süslenmiştir (Fotoğraf 5, 7).

İncelenen eserlerin bir kısmında rûmî, palmet ve lotus motifleri kullanılmıştır. XVI. yüzyıla tarihlenen 4709 demirbaş numaralı eserin şemse, salbek ve köşebentlerindeki süsleme kompozisyonu ince bir işçilikle hazırlanan rûmî, palmet ve lotuslardan meydana gelmektedir (Fotoğraf 4). XVII. yüzyıla tarihlenen 4774 demirbaş numaralı cildin dikdörtgen biçimli şemsesinde rûmîler ve aralarına yerleştirilen hatâyîler göze çarpar (Fotoğraf 10). XVIII. yüzyıla ait 36 ve 599 demirbaş numaralı ciltlerin dikdörtgen formlu şemlerinde ise rûmî ve palmet motifleri bulunmaktadır (Fotoğraf 14, 15). Sekiz cildin palmet formlu salbeklerinde birer hatâyî motifi uygulanmıştır.

Konumuz kapsamında ele alınan örnekler içinde XVII. yüzyıla ait iki (Fotoğraf 6, 12), XVIII. yüzyıla ait bir (Fotoğraf 11) eserin cildinde bulut motifine yer verilmiştir. XVII. yüzyıla ait 4903 demirbaş numaralı eserin şemsesinde düğümlemiş halde $\frac{1}{4}$ simetrik olarak, köşebentlerde serbest dolantı, bordürlerin köşelerinde düğümlemiş ve aralarda serbest dolantı, miklep şemsesinde düğümlemiş $\frac{1}{2}$ simetrik vaziyette bulut motiflerinin yerleştirildiği görülmektedir (Fotoğraf 6). 4726 demirbaş numaralı eserin kapak ve miklep şemselerinde dikey ekseninde merkeze bir büyük ve aralara daha küçük serbest dolantı bulutlar yerleştirilmiştir (Fotoğraf 12). XVIII. yüzyıla tarihlenen 260 demirbaş numaralı eserin kapak ve miklep şemselerinde düğümlemiş bulut motifleri mevcuttur (Fotoğraf 11).

50 Kara, *Konya Mevlâna Müzesi*, s. 213.

51 Arslan, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi*, s. 47.

Sonuç

Araştırmamızda Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan muhtelif dönemlerde yazılmış ve ciltleri mülevven tekniğinde süslenmiş on dört eser incelenmiştir. Ciltlerin hiçbirinin üzerinde kayıt bulunmadığından kesin yapım tarihleri bilinmemektedir. Ele alınan cilt örnekleri, yazma eserin üzerindeki ketebe kayıtları ve vakıf kayıtları ile benzer koleksiyonlardaki örneklerin kıyaslanması sonucunda tarihlendirilmiştir. Bu doğrultuda konumuz kapsamında XVI. yüzyıla ait beş, XVII. yüzyıla ait altı, XVIII. yüzyıla ait üç örnek yer almaktadır. Araştırmamızda incelenen mülevven tekniğindeki ciltlerin en erken tarihli olanı 1566-1567 yılına tarihlenen 4809 demirbaş numaralı *Tafsîlü ikdi'l-ferâid bi-tekmîli Kaydi's-şerâid*, en geç tarihli olanı ise 1761-1762 yılına tarihlenen 599 demirbaş numaralı *ez-Zerîa ilâ mekârimi's-şerîa* adlı eserin ciltleridir.

İncelenen örneklerde dış kapakların tamamı deri ile kaplanmıştır. Kapaklarda siyah, kahverengi, kırmızı ve bordo renkli deri tercih edilirken, mülevven kısımlarda bordo, siyah, kahverengi, kırmızı ve turuncu deri kullanıldığı gözlenmektedir.

Çalışmamız kapsamındaki on dört adet cildin yapımında gömme tekniği kullanılmıştır. Ciltlerde bulunan şemseler, salbekler, köşebentler ve bordürler mülevven tekniğinin uygulandığı alanlar olup, bazı örneklerde bu kısımlara mülevvenle beraber katı', mülemma, alttan ayırma ve yeğşah teknikleri de uygulanmıştır. Mülevven tekniği on üç eserde kapakların dış kısmında, bir eserde ise kapakların hem dış hem iç kısmında karşımıza çıkmaktadır. Örneklerin dış kapak, iç kapak ve miklepleri tasarım açısından aynı düzende yapılmıştır. Kapakların tamamı şemseli olup kenarları dilimli ve oval, kenarları dilimli ve dikdörtgen olmak üzere iki farklı formda şemselerin biçimlendiği görülmektedir. Mikleplerin şemseleri ise kenarları dilimli ve daireye yakın oval, palmet formu, damla formu ve kapak şemsesinin yarısı şeklinde olmak üzere daha çeşitli olarak yapılmıştır.

Mülevven tekniğinin uygulandığı ciltlerde bezeme kompozisyonu olarak bitkisel motifler ve bulut motifinin sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiş, yazı, figür ve geometrik motiflerle karşılaşmamıştır. Bitkisel kompozisyonlarda rûmiler, palmetler, hatâyî grubu çiçekler, kıvrım dallar ve saz yaprakları gibi stilize bitkilerin tercih edildiği görülmüştür.

Bu çalışma ile mülevven tekniğinin Selçuklu döneminde hiç kullanılmadığı, en eski örneklerinin katı' tekniği ile birlikte yaklaşık olarak XV. yüzyıl civarlarında ve yaygın olarak Osmanlı dönemi ciltlerinde XVI-XIX. yüzyıllar arasında kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yaptığımız kıyaslamalar sonucunda Anadolu coğrafyasındaki farklı kütüphane ve müzelerin örnekleriyle incelediğimiz örneklerin bir üslup birliği taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bibliyografya

- Akgül, Serap, *Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde Bulunan 18. Yüzyıla Ait Cilt Sanatı Örnekleri* (yüksek lisans tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2019.
- Alparslan, Ebru, "Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesinde Bulunan "Soğuk Şemse" Yazma Eser Ciltlerinin İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/65 (2019): 335-342.
- Arıtan, Ahmet Saim, "Ciltçilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, VII, 551-557.
- Arseven, Celâl Esad, "Cild", *Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1943, I, 341-348.
- Arslan, Ashlan, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu'nda Bulunan Mülevven Tekniğindeki Ciltler* (yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2021.
- Bayansar, Şükran Sadoğlu, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Turhan Valide Sultan Koleksiyonu'na Ait Saz Üslubundaki Ciltlerin Teknik ve Desen Analizleri* (yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2023.
- Binark, İsmet, *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, Ankara: Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1975.
- Budak, Ayşe, *Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi'ndeki XV-XVI. Yüzyıl Kitap Kapakları* (yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009.
- Coşar, Hatice Gül, *İstanbul Köprülü Kütüphanesi Fazıl Ahmet Paşa Koleksiyonu'nda Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri* (yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- Cunbur, Müjgân, "Türklerde Cild Sanatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1976, s.678-688.
- Çelik, Hatice Şeyma Yeniçeri, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hacı Selim Ağa ve Hüdayi Efendi Koleksiyonlarındaki Bulut Motifli Ciltler* (yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2020.
- Çıkmış, Hasan, *Sakıp Sabancı Müzesi Koleksiyonundaki Yekşah Ciltlerin Teknik Açısından İncelenmesi ve Yeni Uygulamalar* (yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- Demirkol, Ali Serkander, *İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Envanterine Kayıtlı Yazılı Ciltler* (yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- Devlilioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Doğu Matbaası, 1970.
- Doğan, Kadriye, *Ankara Etnografya Müzesi'nde Bulunan Bazı Cild Örnekleri* (yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.
- Dülger, Fazilet, *Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Yazmaları Cild Örnekleri* (yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.
- Edis, Arife, *Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Cild Örnekleri* (yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.
- Eroğlu, Bahtiyar, *XVII.-XIX. Yüzyıllarda İç, Batı ve Güneybatı Anadolu'da Kütüphane Mimarisi* (doktora tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1998.
- Erünsal, İsmail E., "Yusuf Ağa Kütüphanesi", *DİA*, 2013, XLIV, 7-8.
- Kara, Hacer, *Konya Mevlana Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri* (doktora tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2015.
- Karpuz, Haşim, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42, I-III*, Ankara: TTK Yayınları, 2009.
- Küçüktepe, Şener, "Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Ciltlerin Tezyinatı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14/77 (2021): 558-568.
- Maraşlı, Savaş, *Amasya II. Bayezid İl Halk Kütüphanesi'ndeki XV. ve XVI. Yüzyıl Ciltleri* (yüksek lisans tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2005.
- Mucuk, Nil, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki Yekşah Ciltler* (yüksek lisans tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2019.

- Oral, Fatma Zehra, *Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Yazmaları'ndaki Bazı Kat'lı Cildler* (yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.
- Özbek, Yıldırım, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Kitap Kapakları*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını, 2005.
- Özönder, Hasan, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*, Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2003.
- Özsağlam, Aynur, *Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Koleksiyonu'nda Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri* (yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- Samat, Sait, *Bor Halil Nuri Bey İlçe Halk Kütüphanesine Ait Osmanlı Dönemi Ciltlerinden Örnekler* (yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2022.
- Sözen, Metin - Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*, ed. İdil Önemli, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- Şahin, Yasemin, *Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur'an-ı Kerim Ciltleri* (yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2023.
- Yalçınkaya, Tuğba, *Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki 17. ve 18. Yüzyıl Deri Ciltleri* (yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019.

The Turkish Bookbinding Technique of *Mülevven*: Examples of *Mülevven* Bindings from the Konya Yusuf Ağa Manuscript Library

Extended Summary

Manuscript bindings can have different characteristics in terms of material, technique, and decorative composition. Konya's libraries and museums have rich resources that allow us to easily identify such differences. One such library, built by Yusuf Ağa, is adjacent to the Sultan Selim Mosque as a square cubic body covered with a dome and has served Konya since 1210/1795-1796. The library consists of Yusuf Ağa's books on which he stamped his own seal and has become more enriched with various other works over time. One can find works on such topics as calligraphy, illumination, binding, marbling, *kat'i*, and miniature works from different periods in this collection. The present study aims to determine the time frame in which the *mülevven* technique was used on the bindings of books in line with the data revealed so far, the ornamentation related to the technique (on the borders, umbrellas, *salbeks*, and brackets), and the typological variances of the technique. In this direction, after reviewing 3,162 manuscripts in the Yusuf Ağa Library in Konya, 14 works were selected in line with certain criteria and then examined and defined within the framework of our subject. During the study process, the necessary official permissions were obtained and the manuscripts in the library were examined one by one in order to determine the *mülevven* technique in each of the volumes. Some photographs of some of these volumes were obtained from the library, while others were photographed on site.

In terms of the organization of the article, the introduction section is presented first, where the definition, purpose, and limits of the subject are discussed. This section also includes information related to the existing literature on the subject. Following this, under the title of the *mülevven* technique, different definitions of this technique are presented based on the sources, with brief information about the history of the *mülevven* technique being presented. The next section introduces the bindings on the *mülevven* technique independently. Here, each volume is dated and then described in detail in terms of colour, design, composition, and motifs used in decoration. The dating is based on the dates found in the book, the motifs on the bindings, and comparisons with similar examples. In the evaluation and comparison section of the study, the volumes are compared

with other works in terms of material, colour, technique, and ornamentation, with an attempt to highlight their importance in the history of art.

Studies related to the Turkish art of bookbinding continue to increase. However, there are not enough publications on the techniques used in bookbinding as of the date of this writing. Accordingly, there is no research that deals with the *mülevven* technique in detail nor any study on the *mülevven* bindings in the Yusuf Ağa Manuscript Library. Detailed analyses of the techniques used in the manuscripts in the unique collections of museums and libraries will make it easier to attribute bindings with no observable date markings to a certain period of time. In this respect, an evaluation of the works which use the *mülevven* technique in the Yusuf Ağa Library, taking into account examples from different libraries and museums, will make important contributions to the literature.

In the present research, it was observed that all of the bindings in which the *mülevven* technique was detected were made of leather. It has been observed that this technique is applied on both the outer and inner covers of the volumes, and that the application can be found on the umbrellas, *salbeks*, brackets, and borders, and that black, brown, burgundy, red, and orange-coloured leathers were used in these areas, different from the leather on the cover. The typological diversity of the *mülevven* technique which arises from its use in combination with different techniques and has not been mentioned in previous publications, has been categorised in this study as: "cold *mülevven*", "*mülevven* and undercut", "*mülevven* and *kat'ı*", "*mülevven* and *mülemma*", "*mülevven* and *yekşah*". Among these techniques, the *mülevven* and undercut technique was used more frequently. In the ornamental composition, floral motifs are predominant, with *hatayi* group flowers, buds, reed leaves, curling branches, *rumis*, palmettes, and lotus motifs being applied to the *shams*, *salbeks*, brackets, and borders. We have observed that such composition was generally placed vertically on the surface of the *shams* decorated with the reed style, in which reed leaves and *hatayis* are used together. Some of the works have free or knotted cloud motifs. Geometric and figural motifs and writing were not located on any of the volumes.

Ultimately, the study concluded that the *mülevven* technique could not be seen in the bindings of the Seljuk period, and that this technique, which came into prominence in the 15th century, became a preferred and popular technique in bindings of the Ottoman period, especially between the 16th and 19th centuries. Accordingly, we have dated five of the examples within the scope of the research to the 16th century, six to the 17th century, and three to the 18th century.

We hope that this research, which describes and compared various versions and aesthetic dimensions of the *mülevven* technique, a topic which has not yet been encountered in studies on the art of bookbinding, will contribute to the literature.